

LEZSÁK SÁNDOR:

A fejünk nem vámköteles¹

A címben idézett mondat a hatvanas évek végének, a hetvenes éveknek dacos, haragos, szelíd mondata, amikor a fiatalok felfedezték, hogy magyar élet van a Felvidéken, Kárpátalján, Erdélyben, a Délvidéken, sőt, a Vágvidéken is. Olvasmányélmények, családi indíttatás, családi legendárium, egyházi kötődések és kapcsolatok aztán elindítják a fiatal művészeket, akik átlépi a trianoni határt, és olyan élményeket kapnak, amit föl kell dolgozni. És ezt csak közösségben lehet feldolgozni, és ez a közösség már alakítja, formálja, elnevezi önmagát, és megjelenik ilyen-olyan formában a hetvenes évek elején, a nyolcvanas években.

A fejünk nem vámköteles – ez arra utal, hogy átléptek egy határt; egy államhatárt, egy korszakhatárt vagy egy olyan határt, amelyiket – ha az ember átlépte –, akkor annak következményei vannak.

Szólni kell a tabukról is. Két fontos tabu volt a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas években – a Szovjetunió sérthetlensége, és 1956. Ezekről beszélni másképpen nem lehetett, mint ahogy ezt meghatározták panel mondatokkal. Itt még határsértő sem lehetett az ember, még szűkebb baráti körben sem, hiszen ennek aztán következményei lehetnek. És voltak kis tabuk is, és a kis tabu is veszélyes volt az adott helyzetben. Például az egyházban Mindszenty bíboros neve. A mai húszéveseknek ezt nehéz megérteni, és nagyon nagy empátia kézség kell ahhoz, hogy elképzelje milyen világ lehetett az, ahol egy név kiejtése, egy kérdés egzisztenciális következményekkel járhat.

Ez a fejünk nem vámköteles mondás az országhatárokon is elhangzott bennem, hiszen elég gyakran megéltem igen keserves helyzeteket.

¹ Az előadó nem bocsátotta rendelkezésre előadásának írásos változatát, és nem járult hozzá előadásának rögzítéséhez sem, így ezúttal csupán előadásának rövid, tartalmi ismertetésére szorítkozunk – a szerk.

Ez erősítette meg bennem és sokakban, hogy tehetnek bármit, elvehetnek bármit, de a fejemet, azt áthozom. Ezt nem tudják tőlem elvenni, és ez valamiféle belső erőt adott, önbizalmat.

És a következő lépés az, hogy mi vagyunk itthon. Én bujkáljak? Én szervezkedjek titokban? Én rejtőzködjek? Azt tudtuk hogy a magyar elhárításnak milyen eszközszerkezere van: úgyis le tud mindent hallgatni, úgyis megtud mindent, mit titkolózzak? Ügyeltünk arra a 2-3 % ismeretre, amit nem kellett nekik tudni. Megtévesztettük őket különböző apró kis technikákkal, amiről később aztán kiderült, hogy sikeres volt.

„A mi vagyunk itthon” tudat erősödése adott belső önbizalmat is, belső bátorságot is, és ilyen szempontból az 1979-es Fialat Írók Találkozója számomra egy korszakhatár, ahogyan korszakhatár volt '56, annak az élményvilága. Én 6-7 éves voltam '56-ban, de a családi legendárium, az idősebbek történeteiből kialakult egy kép, egy kapcsolódás, egy azonosulás. Az '56-os események abszurd elhallgatását föl kellett dolgozni magunkban, és ennek volt talán az első nyilvános megjelenése '79-ben, és ez köszönhető Csoóri Sándornak, Bíró Zoltánnak, Illyés Gyulának, mert nélkük nem tudtuk volna megszervezni a Fialat Írók Találkozóját Lakiteleken „Korszerű nemzeti önismeret” címmel. Ez a cím is önmagában a kis tabukhoz tartozott. Itt már érződött, hogy itt mi vagyunk itthon, nem titokban akarunk erről beszélni.

Valójában a lakiteleki találkozóban a képe ott van a '79-es Fialat Írók Találkozásában. Nekünk – szemben az ún. demokratikus ellenzékkel nem volt védettséünk, tehát jobban kiszolgáltatottabbak voltunk. Lehet, hogy talán ezért óvatosabbak is. Én is Lakiteleken tanítottam, és ügyeltem arra, hogy az iskolába nem viszem be azt, amiről mindenki tudott. De becsületükre legyen mondva, a kritikus helyzetekben a tantestület, a kollegáim, a környezetem, Lakitelek, nagyon szépen mellém állt. A rejtőzködő támogatás nélkül nem lehetett volna megcsinálni azt, amit aztán sikerült.

Említenem kell az első aláírásgyűjtés kiváltó okát is, Csoóri Sándornak a kecskeméti Forrásban „Egy nomád értelmiség” címmel elfogadott és már kinyomtatott cikkét, amit a munkásörök zsilett pengével kivágták a 3500 példányból. Annyira fölháborító volt ez, hogy akkor írtam egy levelet a párt megyei első titkárnak, meg az Írószövetség elnöké-

nek, a pártközpontba, és elhatároztuk, hogy ezt aláíratjuk sokakkal, és akkor Pócs Péter grafikus barátommal, hogy ne legyen feltűnő a dolog, egy piros Trabanttal bejártuk az országot, és 46-an írták alá, csillagos névsor ma is! Egy rendkívüli élmény volt, mert akkor kockáztatni kellett. És vállalták. Ez számomra egy szociológiai fölmérés volt a magyar értelmiség népi, nemzeti ellenérzéseket tápláló közérzetéről. Talán ez is adott valamiféle erőt ahhoz, hogy eljussunk '87-hez.

Ott egy másik példa: Buda Ferenc 50 éves születésnapját ünnepeltük 1986-ban a házunknál, 40-50 vendégünk volt, és a környező dűlőutakat Lakitelek szélén lezárták a rendőrök, és igazoltatták azokat akik odajöttek, és amikor elmentek éjjel ugyancsak igazoltattak mindenkit. Akkor éjjel, kirabolták a lakiteleki boltot. Nagyon szégyellték utána magukat a rendőrök. Közröhej volt a faluban, mit akarnak a tanár úrtól, amikor az igazi bűnözők szabadon fosztogatnak a faluban.

És ez tulajdonképpen már sodort bennünket a lakiteleki találkozóhoz, ami –és az MDF alakításának az a három esztendeje – számomra a legnagyobb élmény. Mindenki azt csinálta, ami az ő feladata volt. Aztán volt a Jurta Színház, ott is már bennünk volt a nyolcvanas években, hogy mi vagyunk itthon, tán csak nem én fogok konspirálni, menjenek ők a föld alá. Pedig tudtuk, hogy nagyon sokan akarják, hogy ne legyünk itthon, tudtuk, de csak így lehetett ezen felülemelkedni. Pedig eszköztelenek voltunk.

Az első bélyegzőnk ügyét sokan ismerik ... 1988. szeptember 3-án került sor a második találkozóra, ahol a terv szerint egy egyesület jön létre. Szombaton délután 4-ig volt posta, mentem postafiókot nyitni a Magyar Demokrata Fórumnak, mert csak nem a tanyám címét akartam az alapító okiratban megadni. Ezért szerettem volna egy postafiókot bérelni. Semmi akadálya, mondták, de hol a bélyegző. Milyen bélyegző? Hát ahhoz, hogy postafiókot béreljünk, kell egy bélyegző, mert egyesületről van szó. Mondom még nincsen, mert ez most fog megalakulni a hétvégén. Akkor nem lehet bérelni postafiókot. Mondom kész, a rendszerváltás oda, de legalábbis az MDF megalakulás igen elháríthatatlan akadályba ütközik: nem tudunk postafiókot bérelni. És akkor eszembe jutott, hogy csináltunk radírgumiból zsilett pengével bélyegzőt gyerekkorunkban. Futottam az egyik volt tanítványomhoz, hogy siessen, kéne nekem csinálni egy bélyegzőt. Az legyen rajta, hogy MDF. Egy cipész ár

volt a bélyegző nyele. Háromnegyed négyre visszaértem, elővettem a bélyegzőpárnát, a postamester mosolygott, van bélyegzőtők, úgyhogy megvolt a postafiók. Napok múlva az MSZMP Politikai Bizottságán, ma már tudjuk a dokumentumokból, a meghökkenés is megjelent: ezeknek már bélyegzőjük is van! Micsoda nyugati támogatás lehet ezek mögött! Ilyen volt ez az eszköztelen helyzet, és ezt próbáltuk pótolni a magunk leleményével, meg talán azzal a magabiztossággal, hogy mi vagyunk itthon, és a fejünk nem vámköteles.

És ez sokkal erősebb volt mindenfajta technikai látványos bravúrnál, és azt hiszem, hogy most is ez kell, itt, az Európai Unióban is. Az, hogy érezzük azt, hogy mi vagyunk itthon ebben az országban, kell egy belső erő ehhez, amely legyűri azokat az akadályokat, amelyek elháríthatatlannak tűnnek. E gondolatokkal köszönöm a figyelmüket!